

Minden **KEGYELEM!**

A 65 éves Jakubinyi György érsek köszöntése

MINDEN KEGYELEM!

A 65 ÉVES JAKUBINYI GYÖRGY ÉRSEK KÖSZÖNTÉSE

SZERKESZTŐK:
MARTON JÓZSEF
OLÁH ZOLTÁN

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
az Apostoli Szentszék Könyvkiadója

VERBUM
KERESZTÉNY KULTURÁLIS EGYESÜLET

BUDAPEST-KOLOZSVÁR

2011

kijelenti, hogy a kollégiumi testület az egyetemes zsinaton gyakorolja ünnepélyes módon az egész egyházra kiterjedő lelki hatalmát. Soha sem lehetséges olyan egyetemes zsinat, amelyet Péter utóda, a pápa jóvá nem hagyott vagy legalábbis nem fogadott el ilyenek. Róma püspöke előjoga, hogy összehívja a zsinatokat, elnököljön rajtuk és jóváhagyja döntéseit. Ugyanazt a kollegiális hatalmat gyakorolhatják a földkerekség püspökei a pápával együtt, ha a testület feje kollegiális ténykedésre szólítja fel őket. A zsinati szöveg világosan nem mondja meg, hogy a kollegiális aktus mennyiben rendes vagy rendkívüli, csupán kijelenti, hogy lehetségesek az egyetemes kollégium zsinaton kívüli aktusai.

A korábbi félreértések miatt fontos volt kihangsúlyozni, hogy a püspökök nem a pápa képviselői, hanem felszentelésük alapján Krisztus személyében cselekszenek. Hivatalukat természetesen csak a püspöki kollégiummal és a pápával közösségben látják el jogszerűen (LG 27).

Az egyház kollegiális struktúrájának célja, hogy előmozdítsa az egyházi közösség (kommunió) megvalósulását. Róma püspöke nemcsak a püspöki testület feje, hanem minden püspök testvére is egyben. Mint Péter utódja különleges hatalommal is rendelkezik, de ennek a hatalomnak az egyetlen célja, hogy az egyetemes egyház egységét szolgálja. Hasonlóképpen a püspök nemcsak atyja, hanem testvére paptársainak. Azért áll papjai fölött, hogy papjai testvéri közösségét ápolja és tökéletesítse. A plébános is minden hívőnek nemcsak atyja, hanem testvére is. Lelkipásztori szolgálatának célja, hogy az egész plébánia igazi családi közösséggé váljon. A kollegialitás elvének nem szabad csak papíron maradnia. Erre ösztönöz bennünket Jézus az ő tanításával és magatartásával.

Amikor Zebedeus fiai, Jakab és János azt kérték Jézustól, hogy egyikük jobbán, másikuk meg balján ülhessen a dicsőségben, így válaszolt nekik: „Tudjátok, hogy akiket a világ urainak tartanak, zsarnokoskodnak a népeken, a hatalmasok meg a hatalmukat éreztetik velük. A ti körötökben ne így legyen. Aki közületek nagyobb akar lenni, legyen a szolgátok, s aki első akar lenni, legyen a cselédetek. Az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon másoknak, és odaadja az életét, váltságul sokakért” (Mt 20, 25–28; Mk 10, 35–45 és Lk 22, 24–27). Jézus szerint a földi hatalomgyakorlás nem lehet mintája az egyházvezetésnek. Ennek evangéliumi szelleműnek kell lennie, ez pedig szolgálat.

alkalmas arra, hogy szervezett formában jelenítse meg a helyi egyházakban jelen levő véleményeket és tapasztalatokat, továbbá teret biztosítson a püspököknek, hogy hivatásuknak megfelelően hozzájáruljanak az egyetemes egyház kormányzásához (vö. LG 23).

VIK JÁNOS

A rész és az egész vonzásának feszültségében

A püspök helye, szerepe és küldetése
a *kommunió*-egyháztan kontextusában

Bevezetés

Mi a püspök, illetve ki a (jó) püspök? – ilyen és hasonló kérdések ma is foglalkoztatják a közvéleményt, illetve a legtöbb elkötelezett keresztényt, akik amellet, hogy a mindennapokban hitük megélésére törekednek, gondolkodni is szeretnek a hit és az egyház dolgairól. Ugyanakkor a püspök – alanyi jogon – bizonyára maga is szembe-sül ezzel a problémafelvetéssel. Éppen ezért azt is mondhatjuk, hogy természetesnek tekinthető, ha időnként vizsgálódás tárgyává tesszük a jó püspök igencsak összetettnek mutató kérdését. Ez a tanulmány a 2. vatikáni zsinatot követő időben újra felfedezett ősegyházi *kommunió*-ekkleziológia kontextusában kíván közeledni a kérdéshez, mégpedig annak előrebocsátásával, hogy amint a keresztény, úgy a jó püspök is, feltehetően – Jakubinyi György érsek szavaival élve – „nem a világtól várja az elismerést, hanem Istentől. Földi élete még akkor sem értelmetlen, ha a földön elmarad a taps. A földi élet méltánytalansága nem keseríti el, csak még inkább szítja vágyát az örök élet hamisítatlan igazságossága után”.¹

Fogalomtisztázás a Szentírás fényében: helyi egyház, Eucharisztia, püspöki hivatal, *kommunió*

Th. Söding katolikus teológus, a bochumi egyetem újszövetségi szentírástudomány professzora, a *Christ in der Gegenwart* című katolikus hetilap hasábjain² közérthe-

¹ JAKUBINYI György: *Minden hiábavalóság. A Prédikátor könyvének magyarázata*, Gyulafehérvár 2000, 144.

² Vö. Th. SÖDING: *Was ist der Bischof?*, in: *Christ in der Gegenwart* 62 (2010/29), 325–326, és Th. SÖDING: *Wer ist ein guter Bischof?*, in: *Christ in der Gegenwart* 62 (2010/30), 333–334.

tően és tudományos igényességgel tárgyalja a bevezetőben felvetett kérdést. A Timóteusnak és Titusznak írt ún. pasztorális levelek alapján állítható, hogy az *episkopos* elöljáróként a kezdetektől fogva kulcsszerepet játszott az egyház életében. A szó önmagában nem rendkívüli, hiszen az antik világban jól ismert szerep kapcsolódott az *episkopos* fogalmához: szó szerint a felügyelő, modern szóval élve a szupervizor feladatait látta el, megtaláljuk őt egyletek, hivatalok elöljáróságában, vagy kincstárnoki szerepkörében.³ A pasztorális levelek *episkopos*-a tehát vezető figura. Mindenekelőtt azonban lelkipásztor és tanító, a helyi egyház⁴ vezetője. Söding megfogalmazásában ő a „front man, egy város és környéke keresztényeinek élén álló férfi”.⁵ Ő az, aki beszél, illetve felemeli a hangját, ha kell. Vagyis ő az, aki az egészséges tant terjeszti, és aki az irányelvek meghatározásához szükséges hozzáértéssel is rendelkezik. Ő az tehát, aki barátságosan, mégis határozottan rávezeti az egyházat a hit útjára.

Az *episkopos* személyéhez kötődő helyi aspektus mutatkozik meg abban is, hogy az egyház lényege szerint „az eucharisztia ünneplésében bontakozik ki”,⁶ hiszen az valóban egy konkrét helyen, az ott élő emberek részvételével történik. Az eucharisztikus ekklesiológia és a püspöki hivatal kapcsolatát vizsgálva J. Ratzinger bíboros a kilencvenes évek elején arra is rávilágít, hogy az egyház „lényege szerint nyilvános”, vagyis „új nép, melybe minden ember meghívást kapott”.⁷ S mivel „a püspöki hivatal lényegileg az eucharishtiához tartozik”,⁸ a helyi egyházban „a püspök védi a nyilvánosságot és a hit egységét minden csoportra, fajra és osztályra való tagozódással szemben”.⁹ Az *episkopos* őrző funkciója is előtérbe kerül tehát, hiszen az egyházi identitást létrehozó emlékezés egyre inkább olyan tanként fogalmazódik meg, amelynek hitelessége fölött a püspökök őrködnék.¹⁰ A pasztorális levelek a *paratheke/depositum* fogalmat használják arra, hogy a hitről úgy beszéljenek, mint arról a taní-

tásról, illetve letétbe helyezett kincsről, amelyet Krisztus második eljöveteleig hamisítatlanul meg kell őrizni.¹¹

Az egyház nyilvános jellegének és a hit egységének védelme a gyakorlatban úgy valósul meg, hogy az *episkopos* a hit útján elől jár, mégpedig akkor, amikor – ha kell – az egyház hangjaként a nyilvánosság elé lép. Ugyanakkor a benső élet útján is ő jár elől, mert saját életével és Isten akaratával tisztában kell lennie.¹² A pasztorális levelek püspökképére vonatkozólag – Th. Söding szavaival – így leszögezhetjük a következőket:

A Szentírás tanulmányozása (1Tim 4, 13), az imádság (1Tim 2, 1sk), a másokkal való eszmecsere: mindezek abban segítenek, hogy ne csak előírásokkal kormányozzon, hogy ne diktatórikus stílusban (1Tim 5, 1), hanem a jó tanítása, az okos meggyőzés, az empátia és saját állóképessége által vezesse az egyházat.¹³

Az egy püspök egy helyen elv értelmében állítható tehát, hogy az első időkben a püspök a helyi egyházi felelősség hordozója,¹⁴ fontos azonban szem előtt tartani azt, hogy „az Egyház nem válhat helyi Egyházak statikus egymásmellettiességévé, melyek elvben elegendőek önmaguk számára”.¹⁵ Az apostoli időkben az apostol alakja révén valósult meg a katolicitás, aki nem egy közösségnek a püspöke, hanem „az egész Egyház misszionáriusa”.¹⁶ J. Ratzinger szerint az apostol alakja „minden, csupán helyi Egyházakban való gondolkodás legerősebb cáfolata”.¹⁷ Éppen ezért apostolutódként az *episkopos* is felelősséget vállal azért, hogy mind a helyi, mind pedig az egyetemes egyházban a *kommunió* megmaradjon. A *kommunió/koinonia* újszövetségi fogalma pedig nem valamilyen azonos érdeklődésből fakadó közösséget jelöl, hanem Jézus Krisztus mindenki iránt táplált szeretetén, valamint az erre adott válasz-szereteten alapszik. Th. Söding kiemeli, hogy a tanítványok közösségére, vagyis az egyházra éppen ezért elsősorban nem az egyenlőségre való törekvés jellemző, hiszen Jézus maga Úr és Mester, a hierarchia, illetve a püspök küldetése és feladata pedig katolikus értelmezés szerint éppen abban áll, hogy a Jézus Krisztushoz való tartozást, aki mindenkinek a szolgálja, szemléltesse, s hogy felmutassa: Krisztus testén minden tag nélkülözhetetlen.¹⁸ Az egyház tehát *kommunió*, „Krisztus testének és igéjének *communiója*, s így az emberek egymás közötti *communiója*, akik e felülről vagy belülről származó egymáshoz vezető *communio* révén egy néppé, sőt egy testté válnak”.¹⁹

³ Vö. SÖDING: *Was ist der Bischof?*, 325.

⁴ A részegyház, illetve helyi egyház fogalmakat e tanulmány keretei között szinoním értelemben használjuk, ámbar tudatában vagyunk annak, hogy az *Egyházi Törvénykönyv* magyar nyelvű kiadása az *ecclesiae particulares* visszaadására kizárólag a „részegyházak” kifejezést használja. A „részegyházak” fogalmával kapcsolatban vö. CIC 368–374 k. A részegyház, illetve helyi egyház fogalmát – H. Döring megfigyeléseit követve – elsősorban a püspök által vezetett egyházmegyére alkalmazzuk. A plébániai közösség is helyi, illetve részegyház, de csak másodsorban alkalmazható rá ez a két szinonim-fogalom. Harmadsorban tekinthető helyi egyháznak minden összefogás az egyházak között, pld. a püspökkari konferenciák, a pátriárkátusok, a különböző nyelvterületek egyházai [vö. H. DÖRING: *Die Wiederentdeckung der Ortskirche in der katholischen Ekklesiologie*, in: Th. Nikolau (szerk.): *Orthodoxes Forum* 2 (1988), 239–257, itt 252sk].

⁵ SÖDING: *Was ist der Bischof?*, 325–326. (A szerző fordításában nemcsak itt, hanem a továbbiakban minden német nyelvű idézet magyar változatának esetében.)

⁶ J. RATZINGER (XVI. BENEDEK pápa): *A közép újrafelfedezése. Alapvető tájékozódások*, Budapest 2008, 222.

⁷ RATZINGER, 223.

⁸ RATZINGER, 224.

⁹ RATZINGER, 223.

¹⁰ Vö. J. WERBICK: *Grundfragen der Ekklesiologie*, Freiburg–Basel–Wien 2009, 44sk.

¹¹ Vö. 1Tim 6, 20; 2Tim 1, 12ssk.

¹² Vö. SÖDING: *Was ist der Bischof?*, 326.

¹³ SÖDING: *Was ist der Bischof?*, 326.

¹⁴ Vö. RATZINGER, 229.

¹⁵ RATZINGER, 229.

¹⁶ RATZINGER, 227.

¹⁷ RATZINGER, 227.

¹⁸ Th. SÖDING: *Jesus und die Kirche. Was sagt das Neue Testament?*, Freiburg–Basel–Wien 2007, 186sk.

¹⁹ RATZINGER, 222.

A 2. vatikáni zsinattól a helyi egyház újrafelfedezésén át a *kommunió*-egyháztanig

Az ősegyházi gyakorlatot mintegy elfeledve a középkortól kezdve az egyház egyre inkább a tökéletes társadalom (*societas perfecta*) elvei alapján szerveződött, benne az egyetemes dimenzió került előtérbe, és amelyben döntéshozói hatalma kizárólag a hierarchikusan rendeződő klérus tagjainak volt: a pápának, a püspököknek és a papoknak. A 19. században ez a hierarchikus szintkülönbség olyan meghatározóvá vált az egyházban, hogy a laikusok, illetve az egyszerű hívők egyre inkább csak az egyházi cselekvés objektumaiként jöttek számításba.²⁰ Csak a 2. vatikáni zsinat szellemisége tette lehetővé azt, hogy a *kommunió* a megújult egyháztan újra felfedezett vezérelvévé válhatott. Igaz ugyan, hogy ez az ekkleziológiai perspektíva még nem volt meghatározó az egyházzal szülő zsinati konstitúcióban (*Lumen gentium*), a zsinat utáni teológiai kutatás mellett azonban az 1985-ös rendkívüli püspöki szinódus záródokumentuma is egyértelműen állást foglalt a *kommunió*-egyháztan mellett:

A zsinati dokumentumok központi és alapvető eszméje a *kommunió*-ekkleziológia.

A *koinonia/kommunió*, amely a Szentírás alapján alapszik, nagy tekintélynek örvendett a kezdetek egyházában, a keleti egyházban pedig mindmáig. A 2. vatikáni zsinat óta sok minden történt annak érdekében, hogy az egyház mint *kommunió* világosabban értelmezhető és konkrétabban életre váltható legyen.²¹

A *kommunió*-egyháztan szoros összefüggésben a helyi egyház újrafelfedezéséről úgy beszélhetünk, mint a zsinat egyik leglényegesebb irányváltásáról. Az egyház konkrét megvalósulásával kapcsolatban ugyanis a liturgikus konstitúció (*Sacrosanctum concilium*) egyértelműen kimondja, hogy az „a legkiválóbb módon akkor lesz láthatóvá, amikor Isten szent népe teljesen és tevékenyen részt vesz a közös liturgiában, mindenekelőtt az Eucharisztia ünneplésében”.²² Ez a látásmód – H. J. Pottmeyer szavaival élve – „kopernikuszi fordulatot” jelent a krisztomonizmus által meghatározott egyháztan szemből, amelyben a helyi egyház az egyetemes egyház tökéletlen részeként jelenik meg. A fordulat értelmében Isten egyetemes egyháza van jelen a helyi egyház minden liturgikus ténykedésében.²³ Y. Congar szerint az egyetemes egyház azért van jelen a helyi egyházban, mert ugyanaz a misztérium valósul meg benne. A helyi egyház ugyanakkor sajátos értékeivel van jelen az egyetemes egyházban,²⁴ amely ezáltal

²⁰ WERBICK, 46.

²¹ W. KASPER: *Zukunft aus der Kraft des Konzils. Die außerordentliche Bischofssynode '85. Die Dokumente mit einem Kommentar von Walter Kasper*, Freiburg 1986, 33.

²² SC 41.

²³ Vö. H. J. POTTMEYER, *Der eine Geist als Prinzip der Einheit der Kirche in Vielfalt. Auswege aus einer christomonistischen Ekklesiologie*, in: PThI 18 (1985), 253–284, itt 273. Az egyetemes és a helyi egyház közötti sajátos kapcsolat, melynek értelmében az egy és egyetlen katolikus egyház a helyi egyházakban és egyházakból áll fenn, pneumatológiai megalapozást nyer. Ezek ugyanis a „maguk helyén (...) Isten – a Szentlélekben (...) meghívott – új népe” (LG 26). Ugyanebben a vonatkozásban fogalmaz a LG 13: „Mert a földön szerte élő hívők az összes többivel közösséget alkotnak a Szentlélekben.”

²⁴ Y. CONGAR: *Die Wesenseigenschaften der Kirche*, in: J. Feiner, M. Löhrer (szerk.), *Mysterium Salutis. Grundriss heilsgeschichtlicher Dogmatik*, IV/1 kötet, Einsiedeln 1972, 357–599, itt 403.

egyidejűleg egyetlen és plurális valóságként létezik, illetve valósul meg. Mindebből – H. Döring meglátásának alapján – levonhatjuk azt a világos következtetést, hogy „az egyetemes egyház egy meghatározott helyen válik konkréttá”.²⁵

A sok helyi egyház különbözősége természetesen bizonyos feszültséget okoz az egyetemes egyház egységét tekintve. Az ősegyház *kommunió*-struktúrája ugyanakkor sikeres szintézist jelent az egyidejűleg fennálló egység és különbözőség tekintetében. A korai egyház „kommunió-rezsimje mindenekelőtt a helyi egyházakkal foglalkozik, majd azokkal az összekötő elemekkel, amelyek ezek egységét biztosítják”.²⁶ Éppen ezért az ősegyház *kommunió*-struktúrájának vonatkozásában állíthatjuk, hogy a pneumatológiai és eszkatologikus jelleggel bíró helyi egyház önállóan tudta magát, mivel önértelmezése az Eucharisziával függött össze, mely történetében helyhez kötött volt; ugyanakkor törekedett is a többi helyi egyházzal való egységre, hogy közöttük is megvalósuljon, illetve fennmaradjon a *kommunió*.²⁷ A püspök, a helyi *kommunió* fejeként, különleges súlypontját jelentette az ősegyház *kommunió*-struktúrájának. A helyi egyházat ilyen értelemben döntő módon eucharisztikus *kommunió*-nak tekintették, melynek alapja a Szentháromság élete, és az egység, mely a püspök vezetése alatt konkrét módon vált láthatóvá. Mivel azonban a püspök mindig a püspökök nagyobb *kommunió*-jának tagjaként volt püspök, benne látták az egyetemes egyház konkrét jelképét is. Éppen ezért lehetett a püspököt, aki a *successio apostolica* értelmében apostolutód, az egyház egysége és katolicitása garanciájának tekinteni.²⁸

A *Lumen gentium* a következőképpen aktualizálja azt az ősegyházi gondolatot, melynek értelmében a helyi egyházakat legitim módon saját kultúrájuk és hagyományaik határozzák meg, s éppen ezért a közöttük fennálló *kommunió* (*communio ecclesiarum*) sokféleségben és különbözőségben megvalósuló egységet jelent:

Mert a földön szerte élő hívők az összes többivel közösséget alkotnak a Szentlélekben (...) E katolicitás erejével minden egyes rész átadja sajátos ajándékait a többi résznek és az egész Egyháznak, úgy, hogy az egész és minden egyes rész gyarapodjon a tagok kölcsönös önközlése által, egységben törekedve a teljességre. Ebből következik, hogy Isten népe nemcsak különböző népekből gyűlik össze, hanem önmagában is különféle rendekből áll.²⁹

²⁵ DÖRING, 240.

²⁶ CONGAR, 399. Congar továbbá hozzáfűzi, hogy ez a „kommunió-rezsim” a keleti egyház ekkleziológiájában megőrizte uralkodó jellegét, ezzel szemben a latin rítusú ekkleziológia terén egy másik fejlődés kísérhető nyomon, mely mind a mai napig meghatározó tanítóhivatali álláspontnak tekinthető: Az egységes intézmény, vagyis egy centralisztikus egyház rezsimje, a maga látható struktúráival alkotja Isten egyetlen népét (vö. CONGAR, 399).

²⁷ Vö. DÖRING: *Die Wiederentdeckung der Ortskirche*, 240sk. A helyi egyházak egymás közötti *kommunió*-jának sok alakú kifejezési formáihoz vö. DÖRING, 241; ugyanakkor P. J. CORDES: *Communio – Utopie oder Programm?*, Freiburg 1993, 50ssk.

²⁸ Vö. DÖRING, 241.

²⁹ LG 13. Vö. továbbá LG 23; SC 37–40.123; OE 2.5; UR 14.16–19; AG 8–11.16.22–23; GS 53–55.58.61.91.

Ennek a teológiai szemléletmódnak köszönhetően egy kettős ekkleziológiai dinamika válik felismerhetővé: a helyi egyház egyrészt önmagában véve szubjektumok aktív csoportjaiból tevődik össze, másrészt viszont ő maga az egyetemes egyház egy meghatározott helyen történő megjelenésének szubjektuma. Ez annyit jelent, hogy a helyi egyház hivatása, „hogyan szubjektumokból álló egyházzá legyen (...) és egyúttal a többi egyházzal való kapcsolatában maga is szubjektumként mutakozzon meg”.³⁰

A püspöki hivatal és annak kollegiális szervezete a *communio ecclesiarum* fényében

A püspökök pásztori szolgálatáról szóló zsinati dekrétum (*Christus dominus*) kifejezetten állást foglal a helyi egyház ekkleziológiai újrafelfedezése mellett: „Az egyházmegye Isten népének része, mely egy püspök és presbitériuma vezetésére bízott, hogy pásztorához ragaszkodva s tőle az evangélium és az Eucharisztia által a Szentlélekben összegyűjtve részegyházat alkosson, melyben valóban jelen van és tevékeny Krisztus egy, szent, katolikus és apostoli Egyháza”.³¹ Ez azt jelenti, hogy a helyi egyházak létezésüket – ismét Y. Congar szavaival élve – „nem egy bizonyos terület áttekinthetőbb parcellákra való felosztásának köszönhetik”, hanem „az egyház misztériuma helyi megvalósulásának, amely mindenekelőtt az Eucharisztia ünneplése révén történik”.³² A helyi egyházzal mint eucharisztikus közösségről szóló pozitív zsinati kijelentések mindenesetre nem értelmezhetőek az egyetemes egyházat figyelmen kívül hagyó ún. eucharisztikus ekkleziológia³³ szellemében. Amennyiben ugyanis szem előtt tartjuk a helyi egyházak nagy számát, illetve sokféleségét, továbbá az Eucharisztia és a keresztény szeretet univerzális jellegével is számolunk,³⁴ ugyanakkor ha az egyház egységét az ősegyházra jellemző *kommunió*-struktúra jegyében szemléljük, az eucharisztikus

³⁰ H. M. LEGRAND: *Die Entwicklung der Kirchen als verantwortliche Subjekte: Eine Anfrage an das II. Vatikanum*, in: G. Alberigo, Y. Congar, H. J. Pottmeyer (szerk.): *Kirche im Wandel. Eine kritische Zwischenbilanz nach dem Zweiten Vatikanum*, Düsseldorf 1982, 141–174, itt 141. Ezzel a két nézőponttal, illetve az „egyházak mint szubjektumok” szakkifejezéssel Legrand nem a modern nyugati ember szubjektivitását akarja védelmezni, hanem sokkal inkább arra a veszélyre szeretné felhívni a figyelmet, amely abban áll, hogy az „egyház mint közösség”-modell nagyon gyakran abszolút értelmet kap. Ez pedig azzal jár együtt, hogy az egyház csak néhány szociális réteg szintjén bontakozik ki, és ezáltal a mai komplex társadalom bizonyos rétegei éppen szociális okok miatt kívül rekednek. Az abszolúttá váló közösség-modell által elvész az egyházi élet közvetítésének számos más lehetősége. Ebben az összefüggésben úgy tűnik, hogy az „egyházak mint szubjektumok”-modell csoportokból és személyekből álló sokfélesége egy plurális társadalomban sokkal alkalmasabb az evangéliumról való bizonyosságtételre (vö. LEGRAND, 142sk).

³¹ CD 11.

³² CONGAR, 400.

³³ A Nikolaus Afanasieff által kidolgozott és számos ortodox teológus által képviselt eucharisztikus ekkleziológiával kapcsolatban vö. P. PLANK: *Eucharistische Ekklesiologie*, in: *LThK*, 3. kötet, 969–972. Vö. ugyanakkor: RATZINGER, 224.

³⁴ Vö. CONGAR, 401.

ekkleziológia mint a helyi egyházak ekkleziológiája szükségszerűen ki kell egészüljön a helyi egyházak közössége, vagyis a *communio ecclesiarum* teológiájával.³⁵

Ennek érdekében fontos megállapítani, hogy a püspökök (testületének) szintjén tükröződik igazán mindaz, amit az egyetemes és a helyi egyház kölcsönös egymásban levéséről, valamint a helyi egyháznak más részegyházakkal való kapcsolatában megmutatkozó szubjektum jellegéről állítanunk kell. A püspök saját helyi egyházában előjáró, kifelé pedig annak képviselője. A püspököt azért szentelik fel, hogy egyrészt szolgálja saját helyi egyházát, másrészt pedig azért, hogy tagja legyen a püspökök testületének. Azok a püspökök, akik egy jelöltet püspökké szentelnek, a kollegialitást, vagyis a püspökök univerzális közösségét képviselik.³⁶ A püspök tehát mindig „közvetítő kapocs az egyházak mint szubjektumok között”.³⁷ Feladata az, hogy képviselje saját egyházát minden többi helyi egyház előtt, ugyanakkor az egyetemes egyházat saját helyi egyházában. Ő az összekötő láncszem a többi helyi egyház (kollegialitás) és az apostolok egyháza (szukcesszió)³⁸ felé. A püspök hivatalában tehát kifejezésre jut, hogy egyetlen egyház sem lehet autonóm. A helyi egyház tényleg szubjektum, de az csak a többi helyi egyházzal való szükségszerű kapcsolatában valósulhat meg, és csak így találja meg saját önazonosságát.³⁹

A *Lumen gentium* kifejezetten rögzíti a püspök, illetve püspökök fontosságát a helyi egyház katolikus értelmezése és a *communio ecclesiarum* teológiája számára:

A kollegiális egység megmutatkozik az egyes püspököknek a részegyházakkal és az egyetemes Egyházzal való kölcsönös kapcsolataiban is. (...) Az egyes püspökök viszont az egység látható princípiumai és alapjai a részegyházakban, melyek az egyetemes Egyház képmásai, s bennük és belőlük áll az egy és egyetlen katolikus Egyház. Ezért az egyes püspökök a saját egyházukat, együttesen pedig a pápával együtt az egész Egyházat jelenítik meg a béke, a szeretet és az egység kötelékében.⁴⁰

³⁵ Egyháztani szempontból visszaesést jelentene, ha – így Y. Congar – valaki úgy beszélne eucharisztikus ekkleziológiáról, hogy közben kizárja az egyetemes egyházzal való tanítást. Természetesen fordítva is igaz a dolog: Elszegényítése lenne az ekkleziológiának, ha valaki, miközben az egyetemes egyházat szemléli, teljesen megfeledkezik a helyi egyházzal (vö. CONGAR, 401).

³⁶ Vö. CONGAR, 403.

³⁷ LEGRAND, 157.

³⁸ H. M. Legrand írásának értelmében mindenesetre fontos hangsúlyozni azt, hogy az apostoli szukcesszió nem merül ki az egyházi hivatalt betöltők jogutódlását érintő kérdésben, hanem az mindig egy konkrét helyi egyházban megnyilvánuló szukcesszió, amely tanúságot tesz a hitről. Ez a szempont rávilágít arra, hogy a helyi egyház ott és akkor mutatkozik meg szubjektum voltában, ahol és amikor megvallja a hitet és aktívan elfogadja püspökét, akit Isten kiválaszt, a szomszéd püspökök kézföltétel és ima által felszentelnek, és aki ezt követően az érintett helyi egyház élére áll. A helyi egyház szubjektumként mutatkozik meg tehát a hit megvallásának terén, de csak a püspökével való kölcsönhatásban (vö. LEGRAND, 156).

³⁹ Vö. LEGRAND, 157.

⁴⁰ LG 23.

A zsinati dokumentumok fényében az egyházat a „helyi egyházak hálójaként” kell szemlélnünk, amelyek „együtt *kommunió*t alkotnak, s amelyeket egy lelki és egy intézményes kötelék egyesít”.⁴¹

Ebből is látszik, hogy a zsinat rendkívül fontosnak tartotta a püspöki hivatal kollegiális jellegének kihangsúlyozását.⁴² A püspöki hivatal alapjait ugyanis – mind krisztológiai, mind pneumatológiai szempontból – a pünkösdi eseményben kell keresnünk. A püspöki teljhatalom egésze – az apostolokkal való analógia értelmében – közvetlenül Jézus Krisztusra és az ő Lelkének kiadására vezethető vissza.⁴³ Amint pedig Jézus a tizenkettőt, vagyis az apostolokat csak testületként hívta meg, és – teljhatalommal felruházva – szintén testületként küldte ki őket, ugyanígy a püspöki hivatal is természete szerint „csak a kollégium fejével és tagjaival hierarchikus közösségben lehet gyakorolni”.⁴⁴ A szentelés tehát a püspököt eleve besorolja a püspökök testületébe, mégpedig úgy, hogy a személyesen neki ajándékozott teljhatalom csak a testület tagjaként jár ki neki. Ebben az értelemben azonos eredetűen, illetve ugyanabban a szentelési aktusban történik meg – egymást kölcsönösen feltételezve – a helyi egyház püspökének szóló személyes felhatalmazás és az ő kollegiális bekapcsolása az egyetemes egyház vezetői testületébe.⁴⁵ A bibliai megalapozás mellett a püspöki hivatal eredendően kollegiális természetét bizonyítja az ősegyház *kommunió*-gyakorlata, a zsinatok összehívása, valamint a kollegiálisan végzett szentelési liturgia is.⁴⁶ A püspöki hivatal kollegiális szervezetének alapját tehát nemcsak az apostolok körének kollegialitásában kell keresnünk, hanem abban tulajdonképpen a *communio ecclesiarum* kifejeződését kell látnunk, amely a püspökök cselekvőképes testületében a neki megfelelő strukturális vezető grémiumot tudhatja magáénak.⁴⁷

Végezetül fontos rámutatni arra, hogy a püspöki kollegialitás gyakorlása révén az egyházak szinodalitása⁴⁸ is kifejeződik, mely szintén a pünkösdi eseményben

⁴¹ DÖRING, 252.

⁴² Vö. mindenekelőtt LG 21–23. Ebben az összefüggésben vö. ugyanakkor: K. RAHNER: *Kommentar zu LG 18–27*, in: LThK. Das Zweite Vatikanische Konzil, 12. kötet, 210–246, főleg 217–234.

⁴³ Vö. LG 21. A zsinat szerint a püspökszentelés a papi rend teljességét adja, melyet a megszentelés, a tanítás és a kormányzás hármas hivatalával gyakorolnak a püspökök. Ezzel a zsinat megszünteti a *potestas ordinis* és *potestas iurisdictionis* közötti hagyományos megkülönböztetést, melynek lényege abban állt, hogy míg az előbbi a szentelésben, addig az utóbbit a pápa adományozása által nyerte el a püspök.

⁴⁴ LG 21.

⁴⁵ Vö. RAHNER, 225.

⁴⁶ Vö. LG 22.

⁴⁷ Vö. POTTMEYER, 274.

⁴⁸ Az egyházi törvények, illetve az „effektív püspöki kollegialitás” kérdésének kontextusában Kerekes László a következőképpen fogalmaz: „Talán a keleti egyházaktól megtanulhatnánk a szinodalitás működését, ahol a pátriárkák a püspökökkel közösen hoznak döntést. A modern kommunikációs technika segítségével a különböző egyházmegyékben tevékenykedő püspökök – együtt a római pápával – az egyház igazi döntéshozó szervévé válhatnak. Aztán a püspöki konferenciák, a különböző tanácsadó szervek is mind-mind részesei kell hogy legyenek a »kollégiumnak«. A püspöki konferenciák működésére (különösen a nemzeti püspöki konferenciákéra) több hangsúlyt kell fektetni, hogy területükön gyakorolhassák legitim

van megalapozva.⁴⁹ Maga a pünkösdi Lélek tekinthető ugyanis az egyházak közötti különbözőség okának, aki azonban a kommunikációra is meghívja ugyanezeket az egyházakat.⁵⁰ Az egyház missziós tevékenységéről szóló zsinati dekrétum (*Ad gentes*) úgy tekint pünkösdi napjára, mint arra a napra, amelyen az „új szövetség egyháza – mely minden nyelven megszólal, s szeretetében minden nyelvet megértve és befogadva túllép a bábeli megoszláson – a hit katolikus voltával előre jelzi a népek egységét”.⁵¹ A Szentlélek tehát, aki „kétségkívül már Krisztus megdicsőülése előtt is működött a világban,” és aki pünkösdi napján „leszállt a tanítványokra, hogy örökre velük maradjon”,⁵² az egyházak sokféleségében „az egység legmélyebb princípiuma”.⁵³ A rájuk jellemző szinodalitásnak ugyancsak a Szentlélek a megalapozója, és általa válnak az egyházak szubjektummá.

Róma egyházának primátusa a *communio ecclesiarum* kontextusában

A szubjektumként megmutatkozó helyi egyház katolikus értelmezése, valamint a helyi egyházak közötti benső, ugyanakkor strukturális összefüggés (*communio ecclesiarum*) tudatosítása, szükségessé teszi egy további lényeges kérdés vizsgálatát: milyen kapcsolatban vannak a helyi egyházak a római primátussal, illetve milyen mértékben egyeztethető össze a primátus római katolikus értelmezése a helyi egyházak következetesen képviselt ekkleziológiájával? Először is – Y. Congart követve – állíthatjuk, hogy szentírási alapokon nyugszik az a hagyomány, mely szerint a péteri funkció, melynek örököse Róma mindenkori püspöke, főösszetevője az egyház mint

jogaikat. Több szabadságot kell adni a megyéspüspöknek a részleges törvények meghozásában. A részegyházakban az alá- és fölérendeltségi viszonyok megszüntetése, a különböző tanácsadó szervek meghallgatása stb. mind-mind ide tartozik. Aztán ide sorolhatjuk a részleges törvényhozást, például Afrika, Ázsia és Amerika részegyházai számára – amelyek figyelembe veszik a krisztushívők, részegyházak sajátos helyzetét. A különböző püspöki szinódusok is ebbe az irányba tartanak.” [KEREKES L.: *Egyházi törvények a 21. század küszöbén*, in: Keresztény Szó 12 (2001/9), <http://www.keresztenyszo.katolikos.ro/archivum/old/index.html>, 2010.10.04].

⁴⁹ A 2. vatikáni zsinat túlzottan is törekedett a primátus és az epizkopátus közötti kiegyensúlyozott kapcsolat megteremtésére, mégis kevésbé szerencsésen kapcsolta össze a püspökök kollegialitását az egyházak szinodalitásával. A szinódusok eredetét éppen ezért csak sejteni lehet: H. M. Legrand úgy véli, hogy a szinódus mindenképpen püspökök gyülekezetét jelentette, akkor is, ha más tagjai is lehettek. Az egyházban betöltött strukturális pozíciójukra való tekintettel a püspökök, már csak szentelésük miatt is, mindig saját helyi egyházuk hitének előnyben részesített képviselői és tanúi voltak (vö. LEGRAND, 164). A LG 22 utal az egyházban áthagyományozott szinodális és zsinati gyakorlatra. H. J. Pottmeyer szerint a 2. vatikáni zsinat – az első zsinatok egyházának mintájára – pünkösdi jellegű eseménynek tekintette önmagát (vö. POTTMEYER, 275).

⁵⁰ Vö. LEGRAND, 164.

⁵¹ AG 4.

⁵² AG 4.

⁵³ CONGAR, 406.

egyetemes egyház ökumenikus struktúrájának.⁵⁴ A 2. vatikáni zsinat, mely a többi keresztény hitközösségeket egyházaknak vagy egyházi közösségeknek nevezi,⁵⁵ kifejezésre juttatja azt, hogy „Krisztus egyetlen Egyháza”, melynek vezetését ő Péterre és a többi apostolra bízta, „a Péter utóda és a vele közösségben élő püspökök által kormányzott katolikus Egyházban létezik”,⁵⁶ áll fenn (*subsistit*).⁵⁷

A 2. vatikáni zsinat és a pápai primátus a püspöki kollegialitás kontextusában

Az 1. vatikáni zsinat az egyház szubjektum-voltát egyoldalúan kisarkította a pápa szuverén döntési teljhatalmára.⁵⁸ Ezzel szemben a 2. vatikáni zsinat bevonja az egyház szubjektumként való értelmezésébe a püspököket, papokat és laikusokat. Strukturális szinten ez azt jelenti, hogy a zsinat a pápai primátust a püspöki kollegialitás kontextusába helyezi. A püspökök testülete (kollégiuma), amely önmagát – ugyanúgy, mint a péteri hivatal – közvetlenül Jézus Krisztusra vezeti vissza, az apostoli kollégium utódaként „szintén hordozó alanya az egész Egyházra kiterjedő legfőbb és teljes hatalomnak”.⁵⁹ A püspökök kollégiuma tehát ezt a legfőbb teljhatalmat az egyházban nem a pápától kapja, úgy, mintha a kollégium, melynek a pápa is szükségszerűen tagja, részesülne az ő legfőbb pápai teljhatalmából. Sokkal inkább állítható az, hogy a legfőbb kollegiális teljhatalmat ugyanaz a közvetlenség fűzi Jézus Krisztushoz, mint a primátusi teljhatalmat. A *Lumen gentium* hangsúlyozza ugyanakkor, hogy a püspökök testülete a teljhatalmat csak úgy gyakorolhatja, „ha a római pápát, Péter utódát mint főt értelmezi, és az ő primátusi hatalma csorbíthatatlanul érvényesül a pásztorok és hívek felett”.⁶⁰ Isten népének sokfélesége és egyetemessége terén, melyet a püspökök kollégiuma jelképez,⁶¹ Róma püspöke „örök és látható princípiuma és alapja mind a püspökök, mind a hívők sokasága egységének”.⁶²

⁵⁴ Vö. CONGAR, 401.

⁵⁵ Vö. LG 15; UR 19; GS 40; AG 15.

⁵⁶ LG 8.

⁵⁷ Karl-Joseph Rauber érsek szerint a teológusok által sokat vitatott „*subsistit* kifejezés értelmét akkor adjuk hűen vissza, ha a szokásos fordítást az alábbi módon egészítjük ki: Krisztus egyháza szentségi strukturális értelemben konkrétan a katolikus egyházban áll fenn, benne megjelenik konkrét létezési formája és rendelkezik a megfelelő intézményes jegyekkel is. Ezért csak a katolikus hívőkről állítja a zsinat, hogy ők teljesen beépülnek Krisztus közösségébe (LG 14)”. [K.-J. RAUBER: *Az ökumené értelmezése és kilátásai*, in: *Keresztény Szó* 12 (2001/5), <http://www.keresztenyszoz.katolikhos.ro/archivum/old/index.html>, 2010.10.04].

⁵⁸ Vö. H. J. POTTMEYER: *A pápai primátus az I. Vatikánnumtól XVI. Benedekig*. Ford. Török Csaba, in: *Vigilia* 73 (2008/3), 171–182. Pottmeyer kifejezetten óv a pápa jurisdikciós primátusáról és tévedhetetlen tanítóhivataláról szóló 1870-es dogmákkal kapcsolatos maximalista értelmezéstől. Az eredeti kijelentési szándék értelmében ugyanis e két dogma nyitott a *kommunió*-ekkleziológia felé, s ezért az ökumenikus megértést sem teszi eleve lehetetlenné.

⁵⁹ LG 22.

⁶⁰ LG 22.

⁶¹ Vö. LG 22.

⁶² LG 23.

A zsinat ezen kijelentései azt a benyomást keltik, mintha a legfelsőbb hatalomnak az egyházban két szubjektuma létezne: az egyik oldalon a püspökök kollégiuma a pápával, a másik oldalon pedig a pápa a püspökök testülete nélkül. Úgy tűnik azonban, hogy a *Lumen gentium* tulajdonképpen mondanivalóját megfelelőbben adja vissza K. Rahner tézise: Felfogása szerint „a legfőbb egyházi hatalomnak csak egy szubjektuma van, mégpedig a pápa primátusi fősege alatt létező kollégium”.⁶³ Ez nem jelenti azt, hogy a pápa ne gyakorolhatná egyedül is ezt az egyetlen vezetői teljhatalmat az egyházban. Amikor azonban egyedül magában cselekszik, illetve dönt, nem teheti úgymond magánszemélyként, vagyis elkülönülve az egyháztól és a püspökök kollégiumától. Itt sokkal inkább az jut kifejezésre, hogy a pápa mint a püspökök kollégiumának feje a legfőbb teljhatalmat az egyházban egy személyes-individuális aktus révén is gyakorolhatja. Rahner szavaival élve ez azt jelenti, hogy „a szigorúan *egyetlen* kollegiális legfelsőbb hatalom az egyházban (belső struktúrájának köszönhetően) két cselekvési módozatot ismer: *egyedül* a pápa – mint primátusi fő – révén, valamint egy tulajdonképpen *actus strictae collegialis* által”.⁶⁴ Ebben az értelemben – M. Kehl eszmefuttatását követve – joggal vonhatunk le egy tanulságos következtetést: a pápa *minden* valóban primátusi aktusa – akár kifejezetten kollegiálisan, akár személyesen magában teszi azt – belső teológiai szükségszerűség alapján integrálva van az egyház *kommunió*jába és a püspökök kollégiumába.⁶⁵

A *Lumen gentium* 21-től 23-ig terjedő fejezeteinek nincs tehát szándékában különleg szembeállítani a püspökök kollégiumát a pápával, s nem is a kollégium pápától való jogi függetlenségének kérdését tartják szem előtt, hanem sokkal inkább azt, hogy a legfelsőbb teljhatalom e két formája között *belső* teológiai hozzárendeltség-visszony, vagyis *kommunió* áll fenn.⁶⁶ Az egyházi legfőbb hatalom és annak gyakorlása vonatkozásában összefoglalásként még egyszer fontos tehát kihangsúlyozni a következőket: az egyházi legfőbb teljhatalomnak létezik egy kollegiális és egy primátusi formája. Ha nem akarjuk az 1. vatikáni zsinat pápai primátusra vonatkozó tanítását és a 2. vatikáni zsinat püspöki kollegialitást érintő kijelentéseit minden belső teológiai összefüggés nélkül egymáshoz fűzni, elkerülhetetlen annak hangsúlyozása, hogy a legfőbb teljhatalom ezen két módja azonos eredetű, és kölcsönösen egymásra van utalva.⁶⁷

⁶³ RAHNER, 228.

⁶⁴ Vö. RAHNER, 229.

⁶⁵ Vö. M. KEHL: *Die Kirche: Eine katholische Ekklesiologie*, Würzburg 1992, 375.

⁶⁶ Vö. KEHL, 375, 78-as megjegyzés. A *Lumen gentium* 3. fejezetére vonatkozó előzetes magyarázó megjegyzés (*Nota explicativa praevia*) összefüggésében, mely az egyház legfőbb vezetői teljhatalmára vonatkozó félreértéseknek kíván elébe menni, M. Kehl a következőképpen fogalmaz: „Az a tény, hogy a magyarázatban szinte kizárólag arról van szó, hogy a püspökök kollégiuma feloldhatatlan módon kötve van a pápához, s hogy fordítva a magyarázat nem emeli ki ugyanilyen erőteljesen a pápa feloldhatatlan kötöttségét a püspökök testületéhez, sajnálatos egyoldalúságnak tekinthető, mely azonban nem méltányos a LG 3. fejezetének teljes mondanivalójához” (KEHL, 375.).

⁶⁷ Vö. KEHL, 374.

Róma püspöke primátusának feloldhatatlan kötődése Róma egyházának primátusához a *communio ecclesiarum* keretein belül

Tekintettel az ún. *kommunió*-ekkleziológiára, valamint az egyház zsinati újralfelfedezésére, melynek értelmében az lényege szerint helyi, illetve részegyházak *kommunió*jaként, vagyis mint *communio ecclesiarum* mutatkozik meg, ismételt felmerül a kérdés: milyen szerepe és jelentősége van Róma püspökének a szubjektumként létező helyi egyházak *kommunió*-jellegű kapcsolatszerkezetében? A válaszkérésben mindenekelőtt az első keresztény évszázadok *kommunió*-gyakorlatát kell szemügyre venni.⁶⁸

Ebben az összefüggésben nyomon követhető, hogy az egyetemes egyház évszázadokon át a sok, teológiailag egyenrangú helyi egyház közösségeként értelmezte önmagát, amelyek egymással eucharisztikus közösségben álltak. Bizonyos helyi egyházak ugyanakkor kiemelt funkciót tölthettek be a *kommunió*n belüli hagyományok megőrzőse, valamint a béke és az egység biztosítása terén. Az egyházi *kommunió* foganatosításának kérdésében a korai egyház ismerte és elismerte tehát a regionális főegyház és élén a primás irányadó szerepét az egység építésében.⁶⁹ A főegyházak kialakulása vezett az ún. pátriárkatusi rendszer kialakulásához, melynek értelmében egyes regionális főegyházak pátriárkatusi székhellyé lettek.⁷⁰ A helyi egyházak az egyik főegyházzal való *kommunió* révén biztosíthatták maguk számára az igaz hitet és az egész egyházzal való közösséget. A szinodális rendszerben kormányzó primással az élén a regionális főegyházak váltak az egyházi *kommunió* kristályosodási pontjává.⁷¹ A *communio ecclesiarum* tehát eredetileg ún. testvéregyházak *kommunió*jaként valósult meg, holott a testvéregyházakon ebben az összefüggésben helyi egyházak közösségét értjük, amelyek mint regionális egyházi egységek egymással *kommunió*ra lépnek.

A regionális főegyházak – mint Alexandria, Antióchia, később Konstantinápoly és Jeruzsálem – mellett Róma egyháza már nagyon korán speciális szerepet játszott a *kommunió* megvalósulása terén. Ezen szerepkör alapját mindenekelőtt egyedülálló apostoli eredetében kell keresnünk: meg voltak győződve arról, hogy az a hittanúság, amelyet Péter és Pál apostol a vértanúság által életével megpecsételt, úgyszólván

⁶⁸ A római helyi egyház és püspöke eredeti, a *communio ecclesiarum* keretein belüli jogállásának részletes vizsgálata, valamint a ősegyházi péteri hivatal történelmi fejlődésének részletes tanulmányozása, meghaladja a jelen dolgozat kereteit. Éppen ezért ebben az összefüggésben csak utalni szeretnénk arra a szakirodalom-jegyzékre, amelyet M. Kehl munkájában találhatunk: Vö. KEHL, 324, 13. számú megjegyzés.

⁶⁹ Vö. G. GRESHAKE: *Zentralismus oder Communio der Kirchen?*, in: J. Weismayer–U. Struppe (szerk.), *Öffnung zum Heute: Die Kirche nach dem Konzil*, Innsbruck 1991, 42. A regionális főegyházak, illetve azok elsőbbségének kialakulása terén nagy szerepet játszott az érintett egyházak apostoli eredete, ugyanakkor egy város politikai jelentősége, földrajzilag központi fekvése, valamint az a tény is számított, hogy a szóban forgó helyi egyház egy bizonyos terület missziós tevékenységének központjává, s így az egész régió anyaegyházává lett. Ehhez kapcsolódhatott még nagy püspökegyéniségek személyes tekintélye, a hívek száma, ugyanakkor bizonyos egyházak teológiai kompetenciája (vö. GRESHAKE, 42).

⁷⁰ Vö. DÖRING, 254.

⁷¹ Vö. GRESHAKE, 43.

szétrombolhatatlanul jelenvaló marad a római keresztény közösség hitében.⁷² Az első három évszázadban Róma elsőbbségi helye a *kommunió*ban sokkal erősebben kötődött tehát a római közösség egészéhez, és nem annyira egy személyhez, illetve egy hivatalhoz. A konstantini fordulattal és egyházon belüli teológiai viták nyomán erősödött azonban az a belátás, hogy Róma püspökének személyében Péter apostol rendkívüli egység szolgálata folytatódik.⁷³ Ilyen módon Róma fokozatosan az egyetemes *kommunió* központjává lett, amely az egység érdekében segítséget nyújtott, ha a szükséghelyzet, amelyet regionális szinten nem sikerült megoldani, ezt megkívánta. Ekkor azonban még semmi esetre sem jogilag kötelező döntést vártak Rómától, hanem sokkal inkább lelki-morális támogatást.⁷⁴ Mindenesetre a Rómával való *kommunió* fontos és döntő kritériumává lett az egyházak jogszerű közösségének (*communio ecclesiarum*), ami azonban primér módon mind a – többé-kevésbé autonóm – pátriárkatusok szintjén, mind pedig a – többé-kevésbé szintén autonóm – regionális, primások által kormányzott főegyházak között megvalósult.⁷⁵

Az 5. századtól kezdve nyugaton kezdte megvetni a lábát az egyházi önértelmezésnek és önmegvalósulásnak egy új formája, melynek értelmében Róma püspöke hatalmát – mint az egész egyházra kiterjedő vezetői teljhatalmat – egyre inkább a péteri utódlásból vezette le, s így hivatalával növekvő mértékben kivált saját helyi egyházából.⁷⁶ Mindez végül is a pápai centralizmus kialakulásához vezetett az egyházban, ami meghatározó is maradt a második évezred folyamán. Biztos, hogy ezt a folyamatot nagyon sok tényező befolyásolta.⁷⁷ A legfőbb oka azonban, hogy – G. Greshake szavaival élve – „a római főegyház már nem tudott különbséget tenni a *kommunió* végső fundamentumának és szívének egyetemes egyházi feladata, és a csak nyugat számára érvényes pátriárkatusi, vagyis regionális egyházi funkciója között”.⁷⁸

Az eddigiek alapján aligha kételkedhetünk abban, hogy a 2. vatikáni zsinat szakított a jogi centralizmus által meghatározott egyházképpel, amelyben a pápa az egyház egyetlen szubjektuma. Ugyanakkor a zsinat tudatosan törekedett visszatérni a patrisztika *communio ecclesiarum* gyakorlatához, melynek értelmében minden törvényes helyi egyház él a *kommunió*ban betöltött szubjektum-voltával. Az egyetlen katolikus egyház nem egy uniformista képződmény, és nem is egy önmagában zárt piramis, melynek csúcsán a pápa helyezkedik el. A katolikus egyház sokkal inkább a számos helyi egyház közössége, amint ezt a *Lumen gentium* a kifejezi:

Ezért az egyházi közösségen belül törvényesen léteznek saját hagyományokkal rendelkező részegyházak is, s közben sértetlen marad Péter katedrájának primátusa, mely az egész szeretetközösség élén áll, védi a törvényes változatosságot és öröklik afölött,

⁷² Vö. KEHL, 328.

⁷³ Vö. GRESHAKE, 44.

⁷⁴ Vö. KEHL, 330.

⁷⁵ Vö. GRESHAKE, 45, ugyanakkor vö. KEHL, 328sk.

⁷⁶ Vö. DÖRING, 254.

⁷⁷ Vö. ehhez KEHL, 331sk.

⁷⁸ GRESHAKE, 45. Ez a folyamat abban érte el csúcspontját, hogy a pápa a világegyházra, mint egyetlen egyházmegyére tekintet, amelynek ő a püspöke, a helyi egyházak püspökei pedig kvázi az ő káplánjai.

hogy a részleges értékek ne ártsanak, hanem inkább javára legyenek az egységnek. Innen származik végül az, hogy az Egyház különböző részei bensőséges kapcsolatban osztoznak a lelki javakon, az apostoli munkásokon és az anyagi eszközökön.⁷⁹

Amennyiben tehát a pápára elsősorban úgy tekintünk, mint Róma helyi egyházának püspökére, s csak ennél fogva mint a primátus hordozójára, akkor az egyházak szinodalitásának szolgálatában látható és konkrét módon része marad a püspökök kollegialitásának. S ha a püspök továbbá – a 2. vatikáni zsinat felfogása szerint – egyháza egységének jele és eszköze, és – a püspökök kollégiumának tagjaként – az egyházak közötti *kommunió* jele és eszköze is egyben, akkor Róma püspöke, Péter utóda mint a püspökök kollégiumának feje jele és eszköze a püspöki kollégium s rajta keresztül az egyetemes egyház egységének.⁸⁰ Ebben a vonatkozásban is felismerhető tehát a püspöki és pápai hivatalra jellemző kölcsönös egymásrautaltság, egymáshoz rendeltség:

A püspökök testületének szüksége van a fő egységsszolgálatára annak érdekében, hogy egyes püspökök és egyházaik ne izolálják magukat a hit, a liturgia és a szeretet-szolgálat terén, s ezzel ne essenek ki a katolikusság kebeléből. Ugyanakkor a pápai hivatalnak is szüksége van a püspökök testületére azért, hogy az egyház kommunikációs hálóján belül maradjon, s hogy a katolikusság teljességét ne veszítse az uniform egyhangúság és centralista elszegényedés javára.⁸¹

Az 1. vatikáni zsinat biztosítja a pápának azt a jogot, hogy mindannyiszor egyedül cselekedjék, amikor úgy hiszi, hogy hivatalának erejében ezt tennie kell.⁸² A 2. vatikáni zsinat megerősíti ugyan a jurisdikciós primátusról szóló tanítást, de ismét egyensúlyba hozza azt az egyház mint *communio ecclesiarum*, illetve a püspöki hivatal kollegialitásának ősegyházi tanításával. A zsinat nem zárja ki tehát teljesen egy magányos pápai cselekedet szükségességét. Ha azonban meggondoljuk, hogy a pápa küldetése – az eddigiek fényében – tulajdonképpen abban áll, hogy az egyházak *kommunió*jában a megértést, a feszültségek kiegyenlítését, a keresztény öröm növekedését és hidak épülését szolgálja, akkor könnyen érthetővé válik, hogy szükség van tekintélye ennek megfelelő gyakorolására: a primátus hordozója képes kell legyen ugyanis arra, hogy az igazság első tanújaként reprezentatív jelleggel és kötelező érvényűen is kinyilváníthassa a hitet, s hogy a helyi egyházak egyesületében – nehéz helyzetben és az egész egyházi közösség érdekében – kötelező érvényű nyelvi szabályozást rendeljen el hit és erkölcs dolgában.⁸³

Ahhoz azonban, hogy Róma püspökének szükségszerű, a *communio ecclesiarum* érdekében történő szolgálatát minden egyház fel- és elismerje, szükség van a részegyházak nagyobb autonómiájára is, mégpedig a legitim pluralizmus keretein be-

lül.⁸⁴ A 2. vatikáni zsinat ebbe az irányba is megtette a döntő lépést, amikor a keleti patriarkátusokra vonatkozólag a következőképpen fogalmaz:

Az isteni gondviselés műve, hogy az apostoloktól és utódaiktól különféle helyeken alapított egyházak az idők folyamán egymással szervesen összetartozó közösségekbe tömörültek, melyek megtartván a hit egységét és az egyetemes Egyház egységét, isteni alkotmányát, saját egyházfegyellemmel, saját liturgikus szokással, saját teológiai és lelkiéleti örökséggel rendelkeznek. Közülük egyesek, nevezetesen az ősi pátriárkai egyházak mint anyaegyházak leányegyházakat hoztak világra, s ezekkel mind a mai napig a szentségi életben s a jogok és kötelességek kölcsönös tiszteletben tartásával a szeretet kötelékében vannak. A helyi egyházaknak ez az egységet őrző sokfélesége fényesen bizonyítja az osztatlan Egyház katolicitását.⁸⁵

Ebben az összefüggésben mindenesetre – O. Saier eszmefuttatását követve – meg kell jegyeznünk, hogy az egyházi *kommunió* megvalósítása viszonylag autonóm regionális egyházak révén nem csak a keleti egyház pátriarkátusaira érvényes. Ellenkezőleg, ugyanez az elv „mindazonáltal kényszerítő az egész egyháznak, olyan norma, amelynek alkotmányjogi rangja van minden idők egyháza számára”.⁸⁶

Befejezés

Az elképzelések arról, hogy ki válhat jó püspökké, illetve hogy ki a jó püspök, az idők folyamán sokat változtak, s bizonyára továbbra is változni fognak.⁸⁷ A 2. vatikáni zsinat nyomán előtérbe került *kommunió*-egyháztan mindenesetre nehéz küldetés elé állítja korunk püspökét: a püspökszentelés nem emeli ki, hanem még inkább belehelyezi őt egy konkrét helyi, illetve részegyház életébe, melynek előjárójaként egyrészt annak sajátos értékeit kell egyre jobban megismernie és képviselnie, másrészt pedig azon kell lennie, hogy mindenáron megtartsa azt a *communio ecclesiarum* kötelékében, mely az ő személyében konkrét módon mindig láthatóvá is válik. Ilyen módon megmaradni egyidejűleg a helyi és az egyetemes egyház, vagyis a rész és az egész vonzásában, feszültségekkel teli küldetés, hiszen – az egyházjogász szavaival élve – „nagyon is nyilvánvaló az a centralizáció, amely a(z) egyházi közigazgatást illeti. (...) Több felelősséget kellene ráruházni a püspöki konferenciákra, az egyes megyéspüspökökre, hisz ők ismerik részegyházuk helyzetét. (...) Aztán sokszor olyan benyomásunk is lehet, mintha a római Kúria a régi gyakorlatba csúszna vissza: amikor a püspököket szinte gyanús, feltétlenül ellenőrzendő elemeknek tekintik, vagy legalábbis valamilyen hivatalnokoknak, akiknek minden utasítást kritikátlanul végre kell hajtaniuk”.⁸⁸

⁷⁹ LG 13.

⁸⁰ Vö. GRESHAKE, 38.

⁸¹ GRESHAKE, 39.

⁸² A pápa jurisdikciós primátusának és a pápai hivatal tévedhetetlenségének dokumentumaihoz vö. DH 3059–3064 és DH 3065–3075.

⁸³ Vö. DÖRING, 255.

⁸⁴ Vö. DÖRING, 256.

⁸⁵ LG 23.

⁸⁶ O. SAIER: „Communio“ in der Lehre des Zweiten Vatikanischen Konzils, München 1973, 174.

⁸⁷ Th. SÖDING: Wer ist ein guter Bischof?, 334.

⁸⁸ KERÉKES, <http://www.keresztenyszo.katolikhos.ro/archivum/old/index.html>, 2010.10.04. Kiegészítés a szerző által.

Életemnek olyan korszakában vagyok, amikor már vissz-
szanézhetek a múltba, megérlelődött a lelkem a külső
és a belső megpróbáltatások tüzeiben; most mint
viharban edzett virág, úgy emelem fel a fejemet s
látom, hogy megvalósulnak a 22. zsoltár szavai:

Az Úr az én pásztorom, nem szenvedek hiányt,
zöldellő réteken legeltet.

A nyugalom vizéhez terel és felüdíti lelkemet...

Ha sötét völgyben járok is,
nem félek a bajtól, hisz te velem vagy
(Zsolt 23/22, 1–4).

Az Úr hozzám mindig könyörületes volt és édességgel
teljes... Szelíd a haragban és gazdag az irgalomban
(Zsolt 103/102, 8b).

Lisieux-i Szent Teréz

ISBN 978-606-8059-45-7

9 786068 059457